նոյն իսկ հիւանդութեան և մահուան պատճառը ներկայացման ժամանակ բեմի վրա մրսելն էր։ Երիտասարդ Միրաղեանը, որ սիրողների ներկայացման ժամանակ ցոյց է տուել որ ունի տաղանդ, իր ուսումը աւարտելուց յետոյ մտադիր է նուիրվել թատրօնական գործունէութեանը։ Հրաւիրում ենք հայ հասարակութեանը անտարբեր չը գտնվել դէպի այդ բարի գործը և միջոց տալ պ. Միրաղեանին շարունակել իր ուսումը։ Մենք գիտենք, որ եթէ ուրբաթվայ ներկայացմանից մի գումար չը գոյանայ, պ. Միրաղեան ստիպված կը լինի թողնել գիմնազիա։ Յոյս ունենք, որ մանաւանդ այն անձինք, որոնք մի ժամանակ օգուտ են քաղել հանգուցեալ դերասան Միրաղեանի ծառայութիւններից, չեն զլանայ իրանց օգնութիւնը երիտասարդ ուսանողին։

—

«Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի համար ստացանք պ. Գրիգոր Եարալեանցից 4 րուբլ։ Առաջվայ փողերի հետ կանի 66 րուբլ։

—

«Терскія Вѣдом.» լրագրին գրում են օգոստոսի 15-ից Նաուրսկայա ասված ստանիցայից, որ Թերք գետի ամբողջ ընթացքի վրա գտնվող երկիրներում անտանելի շոգեր է անում։ Չորութիւնը շարունակվում է մի ամսից աւելի։ Անձրևի բացակայութեան պատճառով թողը ճանապարհներում աննկարագրելի է. թէ ճանապարհորդել, թէ վերջապէս շունչ քաշել դժուար է։ Կենդանիների ժանտախտը շարունակվում է և գիւղերից շատերի մէջ բնակիչները կորցրին իրանց ամբողջ տաւարը։

—

Կիրակի, օգոստոսի 23-ին եղաւ ժողովրդական գրօսանք Թիֆլիսի Ալէքսանդրեան այգիում, յօգուտ մեր քաղաքում հիմնվող որբանոցի։ Ռուս «Кавказъ» լրագրին հաղորդում են որ այդ գրօսանքը տուեց ընդհանուր արդիւնք 147 րուբլ։ Ծախսը դեռ յայտնի չէ։

—

«Новое Время» լրագիրը հաղորդում է որ կոմս Կուտայսօվ, որ կառավարութեան հրամանով հետազօտեց հրէական խնդիրը հարաւային Ռուսաստանում, կը ներկայացնէ իր հետազօտութիւնների մասին զեկուցում մի առանձին յանձնաժողովին, որ կը զբաղվի հրէական խնդրի բազմակողմանի քննութեամբ։ Յանձնաժողովի նիստերը կը սկսվեն սեպտեմբեր ամսից և յանձնաժողովի անդամների թւում կը լինի նոյն իսկ կոմս Կուտայսօվ։

—

Ռուս նիհիլիստ, իշխան Կրոպոտկին, որին Շվէյցարիան աքսորեց իր նահանգներից, այժմ, ինչպէս հաղորդում են անգլիական լրագիրները, ապաստան է որոնում Անգլիայում։

—

«Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի համար ստացանք պ. Եագոր Ջօհրաբեանցից 4 րուբլ։ Առաջվայ փողերի հետ կանի 70 րուբլ։

—

Ներկայ համարում տպում ենք պ. Յակոբ Տէր-Յովհաննիսեանի նամակը Աբաս-Թումանից, թողնելով այդ նամակի մէջ յայտնված մի քանի մտքերն ու առաջարկութիւնները իրան նամակագրին։ Լրագրութիւնը այն օգուտն ունի որ միջոց է տալիս ամեն մի հասկացող մարդուն արտայայտել իր անձնական գաղափարները այս կամ այն կարևոր խնդրի մասին։

—

Ստացանք պ. Ս. Գաղեանից 3 րուբլ «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի համար։ Ուրեմն առաջվայ փողերի հետ կանի 73 րուբլ։

—

Քաղաքում լուր է տարածված որ մի քանի պարոններ գիտաւորութիւն ունեն հիմնել մի նոր հայոց լրագիր «Խարիսխ» անունով, որ կը հրատարակվի, ինչպէս ասում են, շաբաթը երկու անգամ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԽՆԴԻՐ

—

Շարունակում ենք ծանօթացնել մեր ընթերցողներին «Journal d'Orient» լրագրի 34 համարի յօդուածի հետ։

Հայաստանի այժմեան դրութեան չարիքներից գլխաւորը քիւրդերի աւազակութիւնն են, ասում է լրագիրը։ Նրանց պէտք է զսպել։ Մինչև այժմ այդ չարեցին, չը նայելով որ դա շատ հեշտ բան կը լինէր զօրքերի կառավարիչների համար։ Ուրեմն կամ միջոցները նրանց պակասել են, կամ կամքը։ Ազգաբնակութիւնը ապահովացնելու, նրան վտանգից պաշտպանելու համար, ամենալաւ միջոց կը լինէր յանձնել նոյն իսկ ազգաբնակութեանը ինքն իրան պաշտպանելու հոգսը։ Քրիստոնեայ թէ մահմետական,—նրանց առաջին պահանջը՝ ապահովութիւնն է։

Գլխաւոր նահանգապետը, իշխանութիւն կունենար, ուրեմն, կազմակերպել պահապան զօրքերի գունդ (ժանդարմերի) որի պաշտօնը կը լինէր պահպանել հասարակական խաղաղութիւնը։ Այդ զօրաբաժինը պէտք է անխտիր կերպով կազմված լինէր քրիստոնեաներից և մահմետականներից, որոնց փոխադարձ թւական համեմատութիւնը հեշտ կը լինէր սկզբից որոշելու։ Այդ պահապան զօրքի գլխաւորների նշանակութիւնը կախված պէտք է լինէր նահանգապետից, որովհետև նա կը լինէր պատասխանատու սուլթանի առջև կարգի ու հանգստութեան մասին իր իշխանութեան յանձնված նահանգում։ Քրիստոնեաների և մահմետականների միացնելը մի զօրաբաժնի մէջ, որ կազմված է ընդհանուր կարգ և հանգստութիւն պաշտպանելու դիտաւորութեամբ, այն հետևանք կունենար, որ երկու տարրերը միմեանց սերտ կերպով կը մօտենային և կը բարեկամանային միմեանց մէջ։ Այդ մօտեցնելը շատ հեշտ է Հայաստանում, որտեղ գիւղական ժողովուրդը, մասամբ մի և նոյն ցեղական ծագումից լինելով, մասամբ կրելով ընդհանուր թշուառութիւնը, ունի նոյն պահանջները, ուրեմն և նոյն ձգտումները։ Բացի սորանից պետական զօրքերի կառավարիչը պէտք է ամեն բանի մէջ, որ վերաբերվում է երկրի ապահովութեանը, հպատակվէր նահանգապետի հրահանգներին և օգնէր պահապան զօրաբաժնին իր ծառայութեան կատարելում։

Նիւթական ապահովութիւնը այդ ձևով հաստատված լինելով, կարելի կը լինէր, այնուհետև, սկսել պարապել իրաւաբանական յարաբերութիւնների ապահովութեան գործով, այն է արդարադատութեան կազմակերպութեամբ։ Եւ ճշմարիտ, առանց դատաստանական կազմակերպութեան չը կայ ապահովութիւն յարաբերութիւնների մէջ, չը կայ ապահովութիւն պաշտօնեաների զեղծումների դէմ, ուրեմն չը կան գրաւականներ րէֆօրմների և բարեկաւութիւնների արդար և տևողական գործադրութեան համար։ Այժմեան արդարութիւնը տրվում է մէջլիսներում, որոնց անդամները, հարկերի կապալառուներ լինելով, միջապէս թէ անմիջապէս խառն են վարչութեան գործերին և չունեն, բացի սրանից օրինագրքի և օրէնքների մասին ամենատարրական հասկացողութիւն անգամ։ Այդպիսով օրինագիրքը նրանց ձեռքում դառնում է կամայականութեան մի միջոց, որ գործ է դրվում մի ազգաբնակութեան մէջ, որ նրանցից պակաս էլ գիտէ օրէնքները։ Դժուար է, ի հարկէ, սկզբից ճշդութեամբ որոշել թէ ինչ բնաւորութիւն և կազմակերպութիւն պիտի ունենան դատարանները ժողովրդի քաղաքացիական և առևտրական յարաբերութիւնները կանոնաւորելու համար, բայց այդ կազմակերպութիւնը, լինելով կանոնաւորիչ ամբողջ վարչութեան, պէտք է հաստատ հիմքերի վրա կայանայ և սկզբից կարելի է ասել որ դատաւորները չը պէտք է մասնակցեն, ինչպէս այժմեան մէջլիսներում, վարչական գործերին։ Գլխաւոր նահանգապետը պէտք է ուսումնասիրի խնդիրը հասկացող անձանց միջից յանձնաժողովներ կազմելով և իր մշակված ծրագիրը պէտք է ենթարկէ այն իշխանութեանը, որ հրահանգիչ ոյժ ունի օրէնսդրութիւնը գործ դնելու։ Այդպիսով հաստատված կը լինենք որ արդարադատութեան կազմակերպութիւնը համապատասխան կը լինի, որքան հնար է, երկրի հասարակական և մտաւորական դրութեանը։ Արդարութիւնը պէտք է կատարի զսպող և հսկող ոյժի դերը վարչութեան վերաբերութեամբ, յանձնաժողովը պէտք է որոշի դատարանի և վարչութեան սահմանները և ո՞ր չափով վարչութեան պաշտօնեաները կախված կը լինեն դատարանից իրանց պաշտօնների մէջ գործած զեղծումների վերաբերութեամբ։

Նահանգապետը իրաւունք պէտք է ունենայ կանչել այդ աշխատանքին մասնակցելու համար և օտար տարրերը, այն չափով, որ նա ինքն յարմար կը համարի։ Հայերը ընդդէմ չեն որ օտար տարրերը, որոնք կը ներկայացնեն բնաւորութեան անկախութիւնը և եւրոպական գիտութիւնը, մտնէին յայտնի համեմատութեամբ բարձրագոյն դատարանի կազմակերպութեան մէջ։ Եւ այն ժամանակ դատարանի իրաւասութեանը կարելի էր ենթարկել վարչութեան պաշտօնեաների գործած զեղծումների քննութիւնը։

Երբ ազգաբնակութեան դրութիւնը ապահոված կը լինի պահապան զօրաբաժնի և արդարադատութեան միջոցով, մենք ստիպված կը լինենք ուղղել այնուհետև մեր ամբողջ ուշադրութիւնը մի երրորդ չարիքի վրա, որ ընդհանուր է արևելքում. դա հողային հարկերի ձևն է, որ կայանում երկրի բերքից տասանորդ վերցնելում։ Այդ հարկը պէտք է կերպարանափոխվի և տասանորդից դառնայ հողի յատկութիւնից և ընդարձակութիւնից վերցվող հարկ։ Հնդկաստանում, քան և հինգ տարվայ ընթացքում Բօմբայի հողային հարստութիւնը աւելի քան կրկնապատկվեց, երբ անգլիացիները տասանորդի տեղ հաստատեցին land-tax ասված հողային հարկը, որ վերցվում է հողի յատկութեան և նրա ընդարձակութեան հիման վրա։

Այդ երեք րէֆօրմները, եթէ լուրջ կերպով ձեռնարկված և կատարված կը լինեն, բաւական են զարգացնելու և կատարելապէս կերպարանափոխելու երկիրը։ Բայց այդ բարենորոգումների իրագործման համար, նահանգապետը պէտք է վայելի բաւական ընդարձակ իշխանութիւն և բաւականացուցիչ նիւթական միջոցներ։

Այդ յօդուածից Վիէննայի Ֆրանսիական լրագիրը դուրս է բերում մի քանի եզրակացութիւններ, որոնց հետ մենք կաշխատենք ծանօթացնել մեր ընթերցողներին «Մշակի» հետևեալ համարներում։

գալիս իրաւունք ունի վեր գալ խմբագրի տանը և «ձրի» ուտել, խմել ու նրա կառքովը ման գալ։

Ահա ինչ տեսակ պայմաններ են ձեռնտու հայի համար։

Եթէ խորհուրդս ընդունվի խմբագրութեան կողմից, բաժանորդների թիւը չեմ կարծում, որ քիչ լինի։ Գոնէ ես հաստատ կարող եմ ասել որ մի քանի օրինակ կը ստանայ հէնց երևանցի Սարգիս Անանօվը և գարնանը, Աստուած յաջողի, իր չաթրի վրա անշուշտ Վիէննա շնորհք կը բերի։ Ղազար Տէր-Ղազարեանցին էլ կարծեմ շատ ձեռնտու կը լինէր մի քանի օրինակ ստանալ։ Մանկունին և Մամբրէն անկասկած առաջին բաժանորդների թւում կը լինեն, իսկ Թիֆլիսի sui generis ինտելլիգենցիային պատկանողները պրեմիայի համար խօ գլուխ կը պատռեն։ Էլ չեմ խօսում հաստափոր վաճառականների վրա՝ նրանք միտական երդուեալ բաժանորդներ կը լինեն։

Այսպիսով Վիէննայի լրագիրը կը ծաղկի և շուտով պտուղներ կը տայ։ Հայերը կը վայելեն նրանց և խմբագրի ոսկորներին «մուֆթա» ողորմի կը տան։ Գուցէ նրան արձան էլ կանգնացնեն։ Բայց ոչ՝ «յարգս յարգաւորաց, պատիւս արժանաւորաց»—ասում է առածը։

***

Հայերը հասկանում են թէ ով է արժանի, որ արձան զրվի նրա համար։ Գոնէ ներկայումս ամենաարժանի մարդը Մանկունին է։ Հասարակութիւնը, ինչպէս լսում ենք, արդէն ընտրել է իր միջից մի յանձնաժողով, որին յանձնված է մշակել Մանկունու արձանի ծրագիրը։ Յանձնաժողովի նախագահն է «Մշակի» խմբագիրը, որ մի և նոյն ժամանակը ասում են մի նշանաւոր գումար է զոհել այդ համակրելի գործի համար։ Այո, գովելի է հայ հասարակութեան այդ ազգասիրական եռանդը։ Մեղք է, որ Մանկունու պէս մարդու յիշատակը ոչնչանայ նրա մահից յետոյ։ Թէև նրա գործունէութիւնը այնքան նշանաւոր է, որ նրա անունը դեռ շատ տարիներ հասարակութեան բերնում կը լինի, այնուամենայնիւ արձանը անհրաժեշտ է նրա համար, որ ապագայ սերունդները մշտապէս տօնեն այն անձնանուէր հոգևորականի յիշատակը, որ չօջուղութիւնից կարճ միջոցում եպիսկոպոսական աստիճանին հասաւ, որ չունենալով ոչ մի իրաւունք de jure ձեռք բերեց բոլոր իրաւունքները de facto, որ գիշեր ցերեկ քունը կտրած իր բարեկամ Ստեփանիկի հետ միասին աշխատում էին հարստացնել Էջմիածինը ամեն միջոցներով, մինչև անգամ իրանց սեփական կայքերը և ազգականների կարողութիւնը զոհելով վանքի գանձարանին, որի միջոցով Էջմիածինը մեծ զարկ տուեց հայկական խնդրին, ահագին օժանդակութիւն սովեալներին, որ կարճ միջոցում ոչնչացրեց սիմօնականութիւնը, որ սաստիկ տաքացրեց Էջմիածնի և հայ հասարակութեան մէջ եղած յարաբերութիւնները, որի խմբագրութեամբ վերջապէս հրատարակվում էր մեր պարբերական մամուլի թագն ու պսակ, փառք ու պարծանք «Արարատ» արժանապատիւ ամսագիրը։ Այսպիսի գործիչին արժանի է արձան կանգնացնել։

***

Մենք հէնց զանգատվում ենք, թէ մեր վաճառականները չեն նպաստում տաճկահայերի դրութիւնը բարուքելու հարցին, չեն օգնում նրան գոնէ նիւթականապէս։ Ինչ զրպարտութիւն! օգուտ չէ՞ մի թէ տաճկահայերին, որ օրերումս Մարգարեանի չինութեան մէջ հողը փուլ եկաւ, իր տակ թողնելով մի քանի ողորմելի, թշուառ հայ մշակների։ Վաճառականներից, այն էլ Թիֆլիսի հաստափոր, տղացած վաճառականից դրանից աւելի ինչ օգուտ սպասել։

Ո՞վ դուրս կը գայ արդեօք որբացած, անբաղդ ընտանիքների շահերին պաշտպան... խեղճ կինը երեխաները գլուխը ժողոված, քաղցած, ծարաւ, տկլոր, աչքը ջուր դառած ճանապարհին սպասում է, թէ երբ պէտք է վերադառնայ Ռուսաստանից ընտանիքի հայրը մի քանի տարվայ դառն քրտինքով աշխատած ապրուստով, բայց հայրենական քաղցր հողից, կնօջից և երեխաներից զրկված թափառական մշակը այսօր փըչում է իր տանջված հոգին վաչխառուի փլատակների տակ!..

Ո՞ւր էք, պոռոտախօս փաստաբաններ! ֆանֆարօնութեան ու միամիտների աչքը թող փչելու մէջ չէ ազգասիրութիւնը. Եթէ մարդասիրութեան գոնէ մի նշոյլ կայ ձեր սրտի մէջ, պաշտպանեցէք թշուառ ընտանիքների շահերը։ Ձեր առաջն եմ դնում Плевако-ի օրինակը, որի խօսքը միշտ պաշտպան է եղել թշուառին, հարստահարվածին, նեղուածին, որի բերանից միշտ կայծակի շանթեր են թափվել հարստահարողի, ճնշողի, վաշխառուի գլխին։

Նկատող